"Goede schoolinfras schappelijk respect

De inhaalbeweging voor schoolinfrastructuur 'Scholen van Morgen' gaat zijn laatste fase is. Anne Malliet, coördinator van de scholenbouwcampagne bij de Vlaams Bouwmeester, legt uit welke rol de Vlaams Bouwmeester speelt op het vlak van schoolarchitectuur, hoe architectuur en pedagogie zich tot elkaar verhouden, welke impact architectuur kan hebben op diverse (onvermoede) vlakken, en in welk opzicht scholenbouw een maatschappelijke opgave is.

Anne Malliet, coördinator van de scholenbouwcampagne bij de Vlaams Bouwmeester: "Door de gebouwen van de diverse studierichtingen gelijk te behandelen, drukt men uit dat zij allemaal evenwaardig zijn. Architectuur kan dat."

© Michael De Lausnay

Kwaliteitsvolle architectuur

"Toen onderwijsminister Frank Vandenbroucke de inhaalbeweging scholenbouw op het getouw zette, schakelde hij de Vlaams Bouwmeester in om de architectuurkwaliteit te waarborgen. De corebusiness van het team Vlaams Bouwmeester is de organisatie van de open oproep. Dat is een selectieprocedure om te kiezen tussen de architectenbureaus die interesse hebben om een bepaald project te realiseren. Door de wedstrijdformule zijn de architecten verplicht hun beste beentje voor te zetten. Wij selecteren uiteindelijk vijf kwaliteitsvolle architectenbureaus en die zetten op basis van de concrete bouwopgave een eerste schets op papier. Uit dit palet van voorstellen leert de opdrachtgever al heel veel. Wij bevragen en bemiddelen verder zodat de opdrachtgever uiteindelijk een bewuste en goede keuze maakt. Het spreekt vanzelf dat het pedagogisch team best nauw betrokken wordt bij de opmaak van de projectdefinitie. De personeelsleden hebben veel knowhow. Zij weten wat werkt en niet werkt en ook wat beter kan. Toen de Spectrumscholen in Beringen aanklopten met plannen voor een nieuwe campus hadden zij een lang voortraject afgelegd met het pedagogisch team om alle scholen op dezelfde golflengte te krijgen. Zo hadden zij eerst samen on-

Architect Anne Malliet:
tructuur is een blijk van maat-
voor het werk van leraren”

derzocht wat de meerwaarde is van samen te werken en welke ruimtes ze kunnen delen, bijvoorbeeld de sporthal en de refter. Nadien heeft het architectenbureau de vragen en behoeften in een bepaalde vorm gegoten en oplossingen aangereikt.
Veel schoolsites zijn historisch gegroeid. Door de beperkte budgetten werden nu en dan klaslokalen bijgebouwd. Zulke hybride constructies zijn qua architectuur meestal niet waardevol. Toch hebben we in Vlaanderen, vooral in de katholieke scholen, ook een schoolgebouwenpatrimonium van grote architecturale waarde. Bij de Vlaams Bouwmeester zijn we absoluut voorstander van hergebruik en herbestemming.
In het Guldensporencollege in Kortrijk heeft men eerst een pedagogisch masterplan gemaakt. Daarna werd de architectuurafdeling van de Universiteit Gent ingeschakeld voor een masterplan gebouwenpatrimonium. Men is nagegaan wat waardevol is, wat bruikbaar is mits een grondige of minder grondige renovatie, en wat eventueel bijgebouwd moet worden. Bij de uitbreiding van de school voor buitengewoon basisonderwijs Sint-Lievenspoort in Gent was het idee aanvankelijk dat het 140 jaar oude klooster zou worden afgebroken en er een nieuw gebouw zou worden opgetrokken. Met een masterplan hebben we de opdrachtgever kunnen overtuigen dat het oude gebouw best nog bruikbaar was. Nu bevindt de turnzaal zich in de voormalige kapel (foto).
In een scholenbouwcampagne in Ierland en Groot-Brittannië heeft men gekozen voor veel nieuwbouw. Een nieuw gebouw neerzetten is voor private partners de gemakkelijkste weg. De weg die wij gekozen hebben is moeilijker, maar waardevoller. Door hergebruik en herbestemming slaan we twee vliegen in één klap. Enerzijds dragen we zorg voor erfgoed. Anderzijds zetten we een reusachtige stap voorwaarts qua energiezuinig bouwen door de grote hoeveelheid energie die in zo'n negentiende-eeuwse bouwmassa zit te recycleren. We moeten dus zeker niet denken dat we al die 'oude rommel' beter wegdoen en vervangen door nieuwbouw.
Uit Scholen van Morgen en de open oproep zijn mooie projecten voortgekomen. Men is intussen ook meer overtuigd geraakt van het belang van kwaliteitsvolle schoolarchitectuur. In die zin is het een heel geslaagde operatie.”

Architectuur en pedagogie

“De architectuur van een school kan zeker een invloed hebben op de onderwijsprocessen die erin plaatsvinden. De meest vooruitstrevende schoolgebouwen die ik gezien heb, zijn Scandinavische scholen met een heel open plattegrond waarin nauwelijks nog klaslokalen zijn. Op een congres in Zurich in 2004 deelden enkele mensen van het pedagogisch team van een secundaire school hun ervaringen. Elk kind heeft zijn eigen individueel contract op maat waaraan het grotendeels zelfstandig werkt. Dat bleek heel goed te gaan met de sterkste en zwakste leerlingen, maar de middengroep bleef een beetje in de kou staan. Op basis van die vaststellingen meen ik te kunnen zeggen dat een klas als groepsruimte zeker niet zonder verdienste is. Wel is het wenselijk dat naast de klaslokalen nog andere ruimtes zijn die gedifferentieerd leren toelaten. De Nederlandse architect Herman Hertzberger was op dat vlak een pionier. In de door hem ontworpen Middelbare school Montessori College Oost in Amsterdam is er buiten de klaslokalen een variëteit aan mogelijkheden en ruimtes om op verschillende manieren te werken. Er zijn gaanderijen met klaptafeltjes aan de borstwering. Leerlingen kunnen die neerklappen en zittend op een krukje uit de klas individueel hun werkje maken. Er is ook een soort atrium, een kleine klas die in de gangen 'hangt'. Leerlingen kunnen er op trappen zitten en aan hun taken werken. Of de constructie kan dienst doen als een soort tribune: een leerling staat beneden en geeft bijvoorbeeld een voordracht, terwijl de klasgenoten en de leerkracht(en) als publiek op de trappen zitten.
In Vlaanderen ben ik op dit vlak een beetje op mijn honger gebleven. Toch zijn er gelukkig ook scholen waar men minder traditioneel denkt. In basisschool 'De Klare Bron' in Heverlee zijn de gangen zo breed als de klas. De kinderen zitten daar soms als groep op de grond. In een van de laatste projecten van Scholen van Morgen, een schooltje van het GO! in Vilvoorde, wil-

© Stijn Bollaert

Turnzaal in basisschool BuO Sint-Lievenspoort in Gent

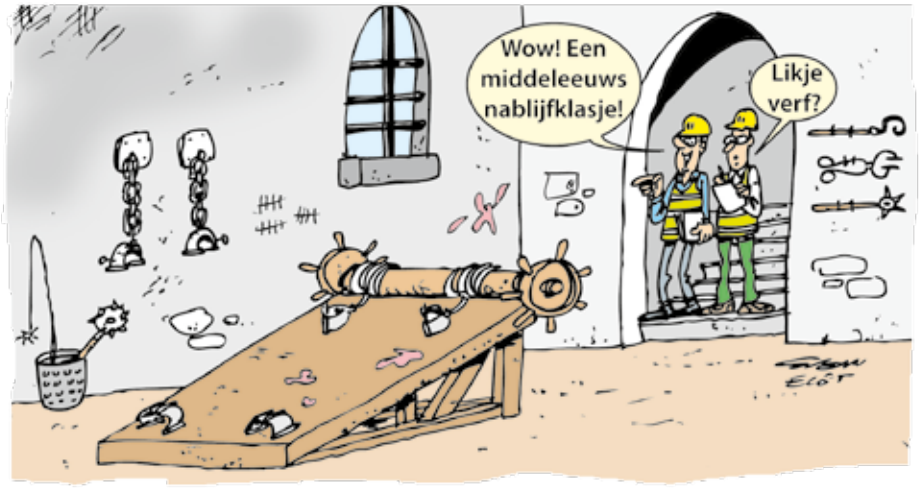

de het pedagogisch team niet de 'klassieke' zes klassen van de basisschool. Het koos bewust voor vrije open ruimtes met kinderen in drie groepen.
Hoewel moderne schoolarchitectuur en innovatieve onderwijsprocessen hand in hand kunnen gaan, zegt een schoolgebouw op zich niets over het traditioneel of innovatief karakter van het onderwijs dat er wordt aangeboden. Wij gebruiken vandaag de dag nog altijd veel scholen uit de negentiende eeuw. De klaslokalen hebben er vaak prima volumes. Er is ook veel licht want het licht komt door de hoge ramen diep in het lokaal. Het Koninklijk Atheneum aan de Rooseveltplaats in Antwerpen is een klassiek streng negentiende-eeuws gebouw, maar het heeft een heel vernieuwend concept van brede schoolwerking. Het nodigt havenbedrijven uit in de lessen en er zijn diverse kunstprojecten met kunstenaars. Het gebouw is dan wel niet zo open als wij vandaag zouden willen, het onderwijsproject is dat wel. Dat komt omdat de mens flexibeler is dan het gebouw. Dat heeft gelukkig ook het voordeel dat scholen die we nu bouwen niet moeten worden afgebroken over dertig jaar omdat de pedagogische inzichten veranderd zijn. Inzake duurzaamheid en budget kunnen we ons dat trouwens ook niet permitteren. In die zin moet men er zeker goed op letten dat het skelet van een nieuw gebouw op termijn nog veranderingen toelaat."

De kracht van architectuur

"Toen ik in het kader van een bouwproject een school van het GO! bezocht in Lier, viel het mij op hoe de directeur en het lerarenkorps heel informeel met elkaar omgingen. Het gebouw, volledig gelijkvloers, bestaat uit een viertal klassen geschikt rond een gedeelde polyvalente inkomhal. Deze centrale ruimte ontsluit de klassen, het directielokaal, het leraarslokaal en het sanitair. Door dit concept heeft de school geen ruimtelijke hiërarchie en zijn alle lokalen evenwaardig. Het team was er zich zelf niet van bewust, maar het gebouw en de plattegrond dragen onrechtstreeks bij tot hun meer informele manier van samenwerken. De directeur is er ook meer bereikbaar dan in een traditioneel schoolgebouw waar de klassen allemaal naast elkaar liggen aan een lange gang en waar de directeur achteraan of op een andere verdieping in een bureau zit.
In de basisschool van de Ursulinen in Mechelen werd omwille van de beperkte beschikbare ruimte geopteerd voor een soort polyvalente toegangsruimte. Ze vormt de ingang van de school, maar kan ook dienen als overdekte speelplaats. De directeur kwam op het idee om een keer per maand in deze ruimte enkele partytafels neer te zetten en koffie en koffiekoeken te voorzien voor de ouders. Op die manier werden de ouders letterlijk in de school binnengehaald. Met de nodige creativiteit kan je dus met zo'n toegangsruimte zelfs de ouderparticipatie versterken.
De laatste tijd is er veel te doen over het gebrek aan maatschappelijke waardering voor technische opleidingen. Dat kan onrechtstreeks ook tot uiting komen in de architectuur: vaak ogen lesgebouwen chiquer dan ateliergebouwen die in veel gevallen gebouwd zijn met materialen van mindere kwaliteit. In het Spectrumcollege in Beringen, waar op een campus gebouwen liggen voor ASO, BSO en TSO, heeft men bewust gezocht om, binnen het budget, alle gebouwen op dezelfde manier te bouwen en ze ook aan de binnenzijde op dezelfde wijze af te werken. Zo heeft men bewust willen vermijden dat de architectuur zou uitdrukken: 'dit is maar een atelier', terwijl voor de leerlingen 'met de brains' een chiquer gebouw is gereserveerd.
Verschillen in de kwaliteit van constructies of materialen hebben te maken met hoe iets gepercipieerd en naar waarde geschat wordt. Door de gebouwen van de diverse richtingen gelijk te behandelen, drukt men uit dat zij allemaal evenwaardig zijn. Architectuur kan dat. Architectuur heeft ook een grote impact op het welbevinden. Akoestiek, daglicht en de atmosfeer in een gebouw worden grotendeels door de architectuur bepaald. Een nieuwbouw is voor een lerarenkorps altijd fantastisch. Het drukt ook uit dat de maatschappij respect heeft voor hun werk."

Maatschappelijke opgave

"Er zijn helaas nog altijd schrijnende situaties. De noden op het vlak van scholenbouw zijn gigantisch en de budgetten zijn krap. Als je weet dat in er Vlaanderen zo'n 7000 schoolsites zijn, dan zijn de 164 scholen die via de inhaaloperatie zullen worden gerealiseerd slechts een druppel op een hete plaat.
Waar schoolbesturen en pedagogische teams klaar zijn, zou ik zeggen: steek de koppen bij elkaar en informeer jullie. Op www.scholenbouw.be hebben we geprobeerd om op een overzichtelijke manier een beeld te geven van bijna honderd gerealiseerde projecten in binnen- en buitenland. Door die 'schoolvoorbeelden' te bekijken, kan je zien hoe elders bepaalde kwesties werden opgelost. Zoals wij in de beginperiode, in samenwerking met studenten antropologie van de Universiteit Gent, ook effectief hebben gedaan, zou men idealiter alle betrokkenen, inclusief de omwonenden, moeten bevragen om na te gaan wat zij verwachten van het project. Zowel de scholen als de maatschappij hebben daarbij te winnen. Er is in de steden veel vraag naar open ruimte, speelplekken en sportvoorzieningen. Soms kunnen bepaalde terreinen zowel door de school als door de buurt gebruikt worden. Door zo'n dubbel gebruik kan zelfs een deel van het budget door een partner ingebracht worden. Scholen bouwen is een maatschappelijke opgave waarbij best zoveel mogelijk stakeholders betrokken worden." ■